

แนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง

The Guideline Development of Innovative teaching Materials for Citizenship Development

ยิ่งศักดิ์ เพชรนิล¹ มานิตย์ กุศลคุ้ม²

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

172 ถนนอิสรภาพ แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600

เมลล์ติดต่อ: arjan.kai@hotmail.com

YINGSAK PECHNIL³ MANIT GUSONKHUM⁴

172 Itsaraphap Rd., Wat Kalaya, Thonburi Bangkok 1

Email: arjan.kai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญในโลกปัจจุบัน การพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชนจะต้องส่งเสริมความรู้ สร้างทักษะ ปลูกฝังเจตคติ คุณธรรมจริยธรรม โดยจะต้องพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเยาวชน จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบของสื่อการเรียนรู้จะต้องสร้างความแปลกใหม่กระตุ้นความสนใจ มีรูปแบบสวยงาม ใช้วิธีการถ่ายทอดที่สร้างสรรค์ น่าสนใจและเหมาะสมกับวัยรุ่น และจะต้องส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง ส่วนเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้พบว่า จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ กฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ส่วนด้านการพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตพบว่า จะต้องพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และเลือกใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผล ทักษะการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทักษะการพัฒนาตนเองเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต และด้านเจตคติพบว่า จะต้องให้ความสำคัญกับการเสียสละ การรู้จักให้ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม ซึ่งเป็น

¹ อาจารย์

² เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป

³ Lecture r

⁴ Administrative Officer

ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์จากการวิจัยอย่างเป็นระบบ และสามารถนำข้อมูลดังกล่าว ไปกำหนดแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาให้มีความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันได้

คำสำคัญ: นวัตกรรมสื่อการสอน, ความเป็นพลเมือง, การพัฒนาความเป็นพลเมือง

Abstract

The development of citizenship awareness of the youth was important in present. There were requirement such as skill, knowledge, attitude and moral embodiment. The educational media suitable of the age and interest of the youth was the significant factor in reaching the goal. By researching into the issue, the educational media need to be attentive to the audiences which was the youth. Also, the media need to focus on analytical thinking in citizenship relate matter. In part of the content, the media must include the morals and ethics of humanity, law and social norm often found in daily life. In part of skill, the ability needed in adaptation to the current environment and life goal achievement required skill. In part of attitude, the development of selflessness, responsibility to self and others including the greater good. These result were derived from systematically working research and could be used as a guideline in developing proper educational innovation for the youth within and without general educational system, in order to develop them into good citizen of the country despite present time social dynamics.

keyword: educational innovation, citizenship, the development of citizenship

1. บทนำ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน อาจจะสามารถพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองได้อย่างเหมาะสม ในรูปแบบที่หลากหลาย การพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะสามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีของเยาวชนได้ งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอน ด้วยการศึกษาวิเคราะห์แนวทางเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสม ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานและยั่งยืนได้ โดยได้มีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไทยภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนกระแสความคิด แรงกดดันเพื่อความอยู่รอดของประชาชน รวมทั้งปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่รุมเร้า การเติบโตของเทคโนโลยีที่ขาดระบบการควบคุม ระบบครอบครัวอ่อนแอ ส่งผลให้เยาวชนขาดความเป็นพลเมือง และคาดว่าปัญหาดังกล่าวจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน ทั้งในระบบการศึกษา นอกกระบวนการศึกษา และการศึกษาอภยาศัยนวัตกรรมหรือแนวทางต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้อย่างยั่งยืน

การเรียนรู้ของเยาวชนเป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถพัฒนาความคิดและจิตสำนึกของมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านความเป็นพลเมืองจะต้องมีมาตรฐานเดียวกัน เพราะความเป็นพลเมืองที่ดีย่อมมีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ เครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเรียนรู้ของเยาวชน ซึ่งอาจจะได้แก่สื่อการสอนจะต้องสามารถพัฒนาการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งสามารถพัฒนาองค์ความรู้ สร้างทักษะ และปลูกฝังเจตคติได้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้นการสร้างนวัตกรรม (Innovation) สื่อการสอนในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ และปลูกฝังเจตคติได้ด้วย จะสามารถพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศได้

การพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนรูปแบบใหม่ดังกล่าว จะสามารถแก้ไขปัญหาการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความคิดและจิตสำนึกของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบอีกวิธีหนึ่ง เพื่อให้เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) ช่วยในการพัฒนาการ

เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการพัฒนาตนเองให้มีความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย ในการนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยทำการศึกษาเนื้อหาทางวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยไปพัฒนาสู่นวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านความเป็นพลเมืองของเยาวชนในโอกาสต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อการศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของประเทศ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองระดับเยาวชน ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(2) เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาสร้างสื่อการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมือง การปลูกจิตสำนึก การสร้างความตระหนักและการให้ความสำคัญต่อการเป็นพลเมืองที่ดีของผู้เรียน

(3) เพื่อพัฒนาวัตกรรมสื่อการสอนที่สอดคล้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบในรูปแบบของเรื่องสั้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อไป

1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ คือ ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของเยาวชนภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลง แนวทางการพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน โดยศึกษาองค์ความรู้จากผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง กำหนดประเด็นความเป็นพลเมือง สำรวจความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าเฉลี่ยความสำคัญของเนื้อหาและวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีวิจัย เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนใช้กับเยาวชนในโอกาสต่อไป

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสานวิธี (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง กับการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยสำรวจความคิดเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับหัวข้อความเป็นพลเมือง นำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์อย่างเป็น

ระบบเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาสื่อการสอนที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองของผู้เรียนเพื่อให้เกิดความตระหนักในการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาวิจัยองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองของประเทศ โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง สร้างแบบสอบถามเพื่อหาคำระบบความสำคัญของประเด็นความรู้และกำหนดรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในปัจจุบัน

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

(1) ทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศที่หลากหลายภายใต้แนวคิดทางสังคมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

(2) ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ สำหรับใช้ในการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านความเป็นพลเมือง เทคนิคและวิธีการปลูกจิตสำนึก การสร้างความตระหนักและการให้ความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ จนทำให้เกิดการพัฒนาตนเองของผู้เรียนในทิศทางที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

(3) ทำให้มีนวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและในระดับอุดมศึกษา และสอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนในด้านความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ โดยพัฒนาจากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบต่อไป

2. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง

สำหรับแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานของกรอบการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญในเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของประชาชนในรัฐได้แก่ ความเป็นรัฐซึ่งมีประชาชนเป็นองค์ประกอบ ความเป็นพลเมืองของประชาชนในรัฐ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาแนวทางและความสำคัญในการพัฒนาประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของรัฐและเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของประชาชนกับรัฐดังมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับรัฐกับพลเมือง

รัฐ ถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญทางสังคม เป็นสถาบันหรือองค์การที่ประกอบขึ้นจากประชาชนอย่างมีระบบระเบียบในดินแดนใดดินแดนหนึ่ง มีอำนาจในการปกครองตนเอง โดยมีพลเมืองเป็นกำลังสำคัญของรัฐ ในฐานะที่ประชาชนหรือประชากรเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของรัฐนอกเหนือจากอำนาจอธิปไตยและดินแดน และเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทต่อการพัฒนาความมั่นคงของรัฐนั้น และมีองค์ประกอบพื้นฐานตามหลักรัฐศาสตร์ 3 องค์ประกอบด้วยกัน ดังนี้

2.1.1 ด้านประชากร

ประชากรเป็นองค์ประกอบของรัฐ ในฐานะที่รัฐเป็นสถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้นจากประชาชนซึ่งเป็นประชากรของรัฐ ถ้าหากว่าไม่มีประชากรไม่ถือว่าเป็นรัฐตามหลักรัฐศาสตร์ สำหรับจำนวนประชากรแต่ละรัฐย่อมมีจำนวนแตกต่างกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติหรือภาษาเดียวกัน แต่ต้องมีเจตนาที่จะอยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองหรือกฎเกณฑ์เดียวกันของรัฐนั้น ในการขับเคลื่อนความเป็นอยู่ของรัฐ ไม่ว่ารัฐนั้นจะปกครองในรูปแบบใด ก็ตาม รัฐจะมั่นคงหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเป็นพลเมืองของประชาชนซึ่งเป็นประชากรของรัฐ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาคนหรือประชาชนให้มีความรู้ มีทักษะและมีเจตคติที่ดีงาม และมีความเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐเพื่อความมั่นคงของรัฐในทุกด้าน

2.1.2 ด้านดินแดนและอาณาเขต

รัฐจะต้องมีดินแดน มีพื้นที่ หรือขอบเขตจำกัดและแน่นอน รัฐจะดำรงอยู่ไม่ได้ ถ้าไม่มีดินแดนเป็นอาณาเขตของตนเอง ดินแดนจึงถือเป็นเงื่อนไขอีกอย่างหนึ่งของความเป็นรัฐตามหลักรัฐศาสตร์ หรือหลักการปกครองรัฐ เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องมีอาณาเขตที่แน่นอน เพื่อความเป็นเอกภาพในการใช้อำนาจในรัฐนั้น และมีความเป็นอิสระจากรัฐอื่น ดินแดนดังกล่าวไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องมีเนื้อที่มากน้อยเพียงใด ดินแดนของรัฐจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นรัฐ

2.1.3 ด้านอำนาจอธิปไตย

อำนาจอธิปไตย หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ หรือ รัฐเป็นอำนาจที่แสดงความเป็นใหญ่เหนือสิ่งอื่นใดในการปกครองรัฐ และแสดงถึงความเป็นรัฐที่มีอิสระไม่ขึ้นอยู่กับรัฐใดในทางการปกครอง การมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง หมายถึงอำนาจการดำเนินกิจการทั้งหลาย ในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองหรือจัดการภายในและภายนอกรัฐได้อย่างอิสระ ถ้าหากเป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตยในกรณีของประเทศไทย อำนาจอธิปไตย

ได้แก่ อำนาจในการบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ เพราะฉะนั้นอำนาจเหล่านี้ มีความสำคัญต่อการปกครองรัฐ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญในการบังคับบัญชาและสร้างความสงบสุขภายในของรัฐนั้น

2.2 ความหมายของพลเมือง

ความเป็นพลเมือง หมายถึงความเป็นพลเมืองของประชาชนที่จะแสดงถึงพลังของประเทศที่จะสามารถขับเคลื่อนรัฐหรือประเทศให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ความเป็นพลเมืองของประชาชนในประเทศนั้นควรมีคุณลักษณะอย่างไร จะต้องทำความเข้าใจบนพื้นฐานของความหมายของพลเมืองดังนี้

2.2.1 ความเป็นพลเมือง

คำว่า “พลเมือง” หมายความว่า พลกำลังของประเทศ พลเมืองซึ่งมีส่วนเป็นเจ้าของประเทศ มีสัญชาติ มีสิทธิหน้าที่ภายใต้กฎหมายของรัฐ หรือแปลว่าคนที่สนับสนุนกำลังอำนาจของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือเป็นคนที่อยู่ในความควบคุมดูแลของผู้ปกครอง แตกต่างจากประชาชนหรือราษฎร พลเมืองจะแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิของตน รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น⁵

หรือคำว่า “พลเมือง” แปลตรงตัวได้ว่า กำลังของเมือง หมายถึงผู้คนทั้งหมดที่อยู่ในประเทศประเทศหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นกำลังสำคัญของรัฐในด้านต่าง ๆ ตามศัพท์ภาษาอังกฤษมาจากคำว่า citizen หมายถึง คนที่รวมกลุ่มกันอยู่ในเมืองหรือชุมชน พัฒนาการและการขยายตัวของความเป็นพลเมืองเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับความเติบโตของเมืองและการถือกำเนิดของรัฐชาติ มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และรัฐ แตกต่างจากประชากร ราษฎร หรือประชาชน เพราะพลเมืองคือคนที่ตระหนักว่าตนเองเป็นกำลังสำคัญของเมือง มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเมืองหรือประเทศไปข้างหน้า⁶ ตามแนวคิดดังกล่าวนี้ สามารถวิเคราะห์ถึงความสำคัญของพลเมืองได้ว่าพลเมืองมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกลไกของรัฐหรือประเทศในอนาคต

⁵ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). *พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์. หน้า 11.

⁶ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2555). *ชาวอารยะ ชาวศิวิไลซ์ที่ใฝ่หา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซัคเซส มีเดีย จำกัด. หน้า 163-164.

2.2.2 ความเป็นพลเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

ในประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อาจมีความแตกต่างจากระบอบอื่นๆ ในประเด็นความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังกล่าว ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองและกฎหมายมหาชน ได้อธิบายเกี่ยวกับพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้ว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ เห็นคุณค่าที่เหมือนกัน มีความเสมอภาค เคารพและยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพกติกา เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อสังคม⁷

เพราะฉะนั้นจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมายของพลเมือง จึงเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมือง เพราะความเป็นพลเมือง (Citizen) มีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อประชาชน ซึ่งเป็นสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ และประชาชน ราษฎร หรือต่อสมาชิกด้วยกัน แตกต่างจากคำว่าประชาชนที่เป็นผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่นหรือผู้ปกครองเท่านั้นเพราะฉะนั้นความเป็นพลเมืองและความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงมีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการศึกษา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการศึกษาวิชาญแนวทางพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง มุ่งเน้นวิธีการวิจัยในเชิงผสมผสาน (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กับการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีวิธีคิดในการดำเนินการวิจัย คือ การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองของเยาวชน แนวทางของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี และใน ส่วนสำคัญของการวิจัยคือ การศึกษาเนื้อหา องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง เพื่อนำ ข้อมูลไปวิเคราะห์ และสอบถามความคิดเห็นของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง สรุปผลเพื่อเป็นข้อมูล

⁷ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). *พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์. หน้า 14.

พื้นฐานในการสร้างนวัตกรรมสื่อการสอน สำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมือง ทดลองใช้และประเมินผลในการวิจัยระยะต่อไป

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1.1 การระดมความคิดเห็น

ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองเป็นข้อมูลสำคัญ ในการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ในส่วนจึงได้ดำเนินการโดยการประชุม/สัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองแล้ว นำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปเป็นแนวทางในการวิจัยในลำดับต่อไป โดยมุ่งเน้นผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคม รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เป็นต้น

3.1.2 การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกเป็นการเก็บข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองจากบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงลึก เกี่ยวกับข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง นวัตกรรม สื่อการสอน สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเยาวชน และแบบสัมภาษณ์จะครอบคลุมเนื้อหา 4 ส่วนด้วยกัน โดยสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่มีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง และนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยตามวิธีการวิจัยที่กำหนดต่อไป

3.1.3 ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง จากเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลที่ได้รับจากการระดมความคิดเห็นและการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการตามวิธีวิจัยที่กำหนดต่อไป

3.1.4 สอบถามความคิดเห็น

ในการวิจัยได้มีการสอบถามความคิดเห็นจากแบบสอบถามที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น และนำมาสร้างแบบสอบถาม เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง ภายหลังที่ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการ

ระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ และสอบถามนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐหรือในกำกับและเอกชน

3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่างในการทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่าง ไว้ 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มประชากรในการระดมความคิดเห็น กลุ่มประชากรสำหรับการสัมภาษณ์ และกลุ่มประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม และจัดเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มประชากร ดังนี้

3.2.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการระดมความคิดเห็น

ในการวิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างในการระดมความคิดเห็นความคิดเห็น โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองโดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นไว้เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับแนวทางการวิจัย

3.2.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์

ในการวิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ได้จัดเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง ตามกรอบของแบบสัมภาษณ์ภายใต้วัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

3.2.3 ประชากรกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นโดยเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 195 คน โดยมีแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลตามลำดับตั้งแต่การระดับความคิด การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองและการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ที่ได้รับมาวิเคราะห์และสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้สำหรับสำรวจความคิดเห็นตามลำดับ และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชนภายใต้สังคมปัจจุบันต่อไป

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยและกรอบแนวคิดที่กำหนด สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เป็นมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับเยาวชน ดังมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง

สำหรับการวิจัยแนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองโดยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยตามลำดับแล้ว สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ด้านปัจจัยเสี่ยงทางสังคม

ในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้สำหรับเยาวชนในปัจจุบันจะต้องสอดคล้องกับปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ทางสังคมปัจจุบันด้วย ในการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบพบว่า ปัจจัยเสี่ยงทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชน และปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนมากที่สุดได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร การบริโภคข่าวสารที่ไม่มีข้อจำกัด ไม่สามารถควบคุมได้ ความเป็นอิสระในการใช้อินเทอร์เน็ต และเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น รองลงมาคือสังคมวัตถุนิยม และลำดับถัดมาได้แก่ปัจจัยเสี่ยงด้านการสื่อสารมวลชนและการบริโภคข่าวสาร ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นใน 3 ลำดับแรกที่พบว่าเป็นปัจจัยเสี่ยงทางสังคมที่ควรนำมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเยาวชนประกอบกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง

4.1.2 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองของประเทศไทย พบว่าในปัจจุบันความเป็นพลเมืองของเยาวชนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะต้องมีคุณลักษณะพื้นฐาน คือ เป็นมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถและมีความประพฤติดี มีความสามารถในการดำรงตนอยู่ในสังคมได้ ตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศ เป็นประชาชนที่สามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นคนดี คิดอย่างมีเหตุผลและมีทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

4.1.3 บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ในการพัฒนาเยาวชนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองด้วยส่วนหนึ่ง ในการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาจะต้องกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนใน 3 ระดับ คือ พัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมือง พัฒนาผู้เรียนภายใต้มาตรฐานวิชาชีพในแต่ละสาขาวิชา และพัฒนาผู้เรียนให้มีความเชี่ยวชาญและมีโอกาสในการประกอบอาชีพ เพราะฉะนั้นในหลักการพื้นฐานของการพัฒนาผู้เรียน สถาบันอุดมศึกษาจึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพลเมืองเป็นลำดับแรก

และจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยพบว่า สถาบันอุดมศึกษาควรมีแนวทางในการพัฒนาเยาวชนที่หลากหลาย โดยมีลำดับประเด็นความสำคัญในการพัฒนา คือ ควรส่งเสริมและปลูกฝังเจตคติด้านความเป็นพลเมืองและควรมีคุณธรรมจริยธรรม รองลงมาควรพัฒนาผู้สอนให้เป็นแบบอย่างความเป็นพลเมือง และรองลงมาควรส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง/การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้

4.2 แนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอน

สำหรับแนวทางการพัฒนาสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ด้านความเป็นพลเมืองของเยาวชน ซึ่งเป็นประเด็นหลักของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยได้ดังนี้

4.2.1 มาตรฐานการเรียนรู้ด้านความเป็นพลเมือง

สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองทั้งในระบบการศึกษา นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จะต้องต้องมีมาตรฐานการเรียนรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการพัฒนาสื่อการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษาและจะต้องสอดคล้องกับการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยด้วย จึงจะส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนได้ดี เพราะฉะนั้นในระบบ การศึกษาจะต้องพิจารณาหลักสูตร รายวิชาในหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ส่วนนอกระบบอาจจะต้องพัฒนาด้านสื่อการเรียนรู้ แบบอย่าง ต้นแบบ และสิ่งแวดล้อมที่จะสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของเยาวชน

4.2.2 กรอบการพัฒนาสื่อการเรียนรู้

เพื่อให้สื่อการเรียนรู้มีมาตรฐานในการจัดการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบการศึกษา รวมทั้งการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยด้วย จากการศึกษาวิจัยพบว่าข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนา

นวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาความเป็นพลเมือง ความเป็นพลเมืองจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ด้าน ได้แก่

ด้านความรู้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 5 ลำดับแรกของความรู้ที่เยาวชนจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองได้แก่ ลำดับแรก ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ลำดับที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคม ลำดับที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ความเป็นพลเมืองไทย ลำดับที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมกัน และลำดับ 5 ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสิ้น 25 ประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน

ด้านทักษะ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 5 ลำดับแรกของทักษะที่เยาวชนจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองได้แก่ ลำดับแรก ทักษะในการวิเคราะห์และเลือกใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผล ลำดับที่ 2 ทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ลำดับที่ 3 ทักษะในการพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ลำดับที่ 4 ทักษะด้านความคิดเชิงสร้างสรรค์ ลำดับที่ 5 ทักษะการดำรงชีวิต รู้จักช่วยเหลือและพึ่งตนเองก่อนพึ่งผู้อื่น จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสิ้น 25 ประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน

ด้านคุณธรรม จริยธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 5 ลำดับแรกของคุณธรรม จริยธรรมที่เยาวชนจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองได้แก่ การเสียสละ รู้จักการให้ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม ลำดับที่ 2 ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ สุจริต ลำดับที่ 3 การมีวินัย เคารพต่อกฎหมาย ลำดับที่ 5 การรักครอบครัวซึ่งเป็นฐานฐานสำคัญทางสังคม จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสิ้น 25 ประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน

4.2.3 รูปแบบของสื่อการเรียนรู้

สำหรับรูปแบบของสื่อการเรียนรู้เพื่อให้เหมาะสมกับเยาวชนและเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อต่อไปในอนาคต จากการวิจัยพบว่าสื่อการเรียนรู้สำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชนไทยในสังคมปัจจุบัน ในลำดับแรกจะต้องสร้างความแปลกใหม่กระตุ้นความสนใจโดยใช้รูปแบบที่เหมาะสม สวยงาม รองลงมาจะต้องใช้วิธีการถ่ายทอดที่สร้างสรรค์น่าสนใจและเหมาะสมกับวัยรุ่น และจะต้องส่งเสริมทักษะการแก้ไขปัญหาจากกรณีตัวอย่าง เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบของสื่อการเรียนรู้ เช่น เรื่องสั้น หนังสือ เป็นต้น โดยใช้เนื้อหามาจากประเด็นที่ได้ทำการศึกษาวิจัยมาเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นของสื่อการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยที่ได้ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถสรุปผลการดำเนินการวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน แนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม สามารถสรุปและมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.1 บทสรุป

สำหรับบทสรุปของแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาสื่อการเรียนรู้จะต้องวิเคราะห์บริบททางสังคมปัจจุบันและความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชน ซึ่งพบปัจจัยเสี่ยงทางสังคมปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และในการพัฒนานวัตกรรมในการพัฒนาความเป็นพลเมืองจะต้องมีมาตรฐานเดียวกันในการพัฒนาเยาวชนทั้งในระบบการศึกษา นอกกระบวน และการศึกษาตามอัธยาศัย และจะต้องสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองภายใต้มาตรฐานเดียวกันอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้สำหรับความเป็นพลเมือง ด้านทักษะการดำรงชีวิตในสังคม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติ ซึ่งสามารถนำผลของการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยที่ได้วิเคราะห์ความสำคัญของประเด็นการพัฒนาความเป็นพลเมืองมาเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาของสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้เยาวชนมีความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน

5.2 ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน จากบทสรุปของการวิจัยการพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ด้านการพัฒนาความเป็นพลเมือง ภาครัฐส่งเสริมการพัฒนาสื่อที่สร้างสรรค์ แปลกใหม่และเหมาะสมกับเยาวชนซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีความเสี่ยงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยสื่อการเรียนรู้จะต้องให้ความรู้ พัฒนาทักษะการใช้ชีวิต และสามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้ในขณะเดียวกัน โดยนำประเด็นจากการวิเคราะห์ผลการวิจัยมากำหนดประเด็นในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ดังกล่าว และรัฐจะต้องส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองด้วยสื่อการเรียนรู้ดังกล่าว

อย่างเหมาะสม และมีมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชนของประเทศมีความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2555). **ชาวอารยะ ชาวศิวิไลซ์ที่ไร้หา**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ซัคเซส มีเดีย จำกัด. หน้า 163-164.

คณะอนุกรรมการ กนป. ด้านการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดี. (2554).

ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561.

กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ปริญญญา เทวนฤมิตรกุล. (2552). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) :**

พัฒนาการการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). **พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบ**

ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์. หน้า 14.